

Ūmũthĩ nĩ gwaciarwo kairĩtu itũra-inĩ rĩa Ihithe. Ihithe nĩ itũra inini mwena wa Nyĩrĩ Gĩcigo gĩa Gatagatĩ wa bũrũri. Nyina wa kaana nĩ mũkenu mũno.

Atumia gakundi me nja ya nyũmba. Nĩ rũciinĩ tene. Nyũmba ĩmwe o kũu mũciĩ-inĩ ũcio nĩ ĩratooga. Kwĩna mbũri ikomete nja ya mĩrango ya nyũmba iria hinge.

Atũmia mena gĩkeno gĩkĩru. Nĩmarehete irio mĩthemba na mĩthemba. Nĩmarehire njahĩ, njũgũ, njenga, ũcũrũ mũgagatu, mũtu, nyeni, waru, marigũ meethĩ na meru na indo ingĩ nyingĩ.

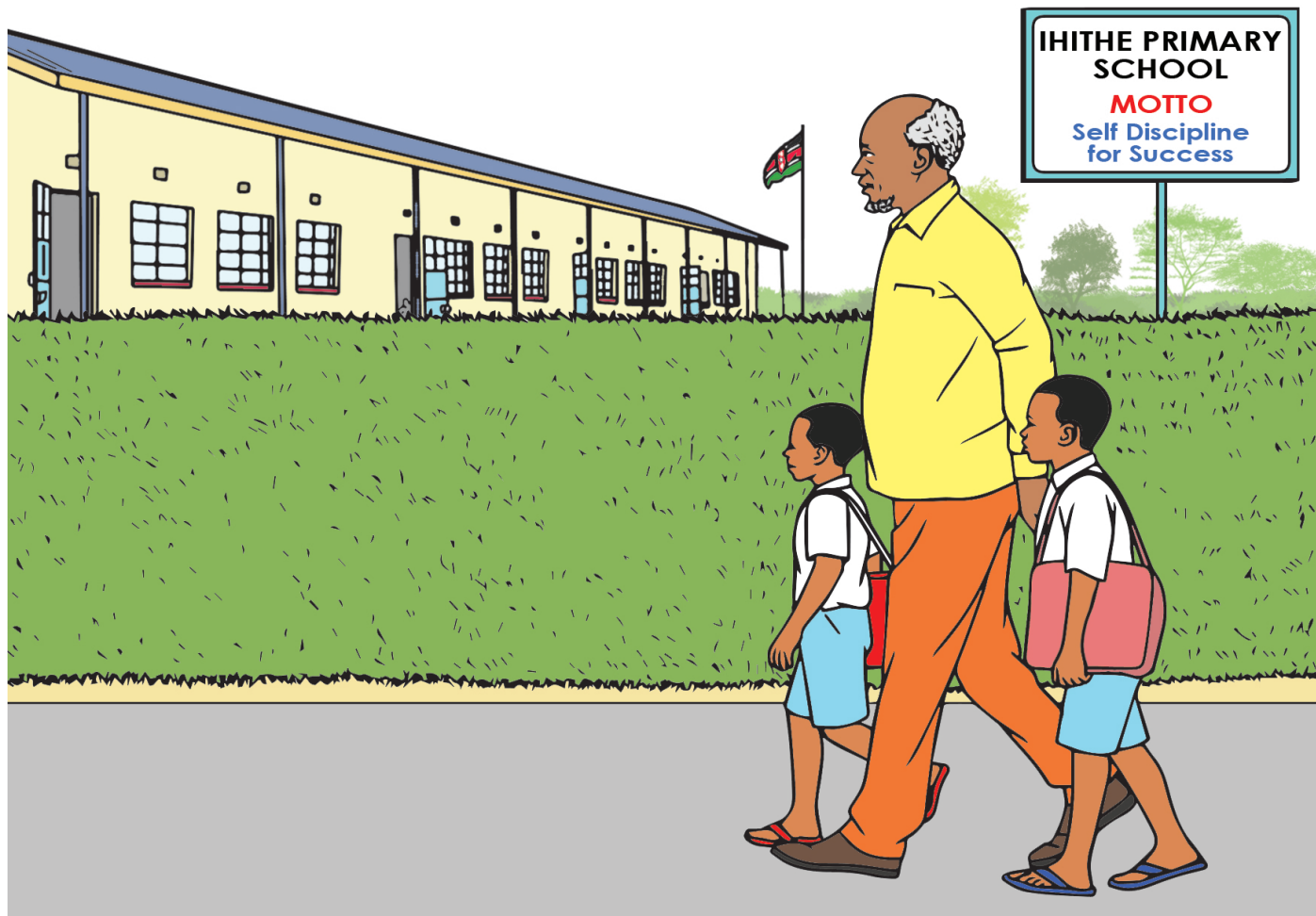

Rĩtwa rĩa kairĩtu nĩ Wangarĩ! Nĩ rĩtwa rĩega rĩa kairĩtu gaka kairũ kanini. Karoneka kena hinya mũno. Karaikara gagĩtambũrũkagia tuoko. Ningĩ no karaikia tũmateke. Nĩtakarenda kũũmbũka.

Nyina wa Wangarĩ ena gĩkeno mũno. Ona ithe onake nĩ mũkenu. Nĩ kana kao ga gatatũ. Ũmũthĩ nĩ mũthenya mũnene gũkũ gwake mũciĩ. Andũ ao, arata na arĩa marigainie oothe nĩmokĩte kuona kaana.

Gũkũ nĩgũgũkorwo na iruga inene mũno. Nĩ gũgũkorwo na irio nyingĩ ona gĩa kũnyua. Nĩ gũgũkorwo na irio ta mũkimo, nyama cia gũcinwo na gĩtoero. Nĩ gũgũkorwo na gĩa kũnyua ta ũcũrũ mũgagatu, cai na iria imata. Īno nĩ njĩra ya kũnyita Wangarĩ ũgeni kwĩ bamĩrĩ na itũra. Othe nĩmainagĩra kaana nyĩmbo njega.

Wangarĩ nĩ akũrire kĩũga na ũũgĩ. Nĩ endetwo nĩ andũ oothe itũra-inĩ. Andũ nĩmetĩkĩtie atĩ ona Ngai nĩ amwendete. Ena mĩaka ĩtatũ, ithe nĩ ahamire itũra rĩa Ihithe. Nĩ ahamire na Wangarĩ ohamwe na nyina. Andũ a Ihithe nĩmagĩire kĩa mũno.

Wangarĩ arĩ na ariũ a nyina eerĩ. Ũrĩa mũkũrũ etagwo Ndĩritũ nake ũcio ũngĩ etagwo Wambũgũ. Nderitũ na Wambũgũ nĩmarĩire mũno mũthenya ũrĩa ithe, nyina na Wangarĩ mathire.

Matiathire cukuru thikũ igĩrĩ. Matigirwo na guka wao na cũcũ wao. No kũrĩithia marĩithagia ng'ondũ cia guka wao. Mũthenya wa gatatũ guka wao nĩamacokirie cukuru wa Ihithe.

Ithe wa Wangarĩ ahamĩire Naikuru. Ino nĩ taũni ĩ mwena wa Rift Valley. Hakuhĩ na taũni ĩno ya Naikuru nĩ kũrĩ iria inene rĩtagwo Iria rĩa Naikuru. Iria rĩu nĩ rĩrĩ nyoni nyingĩ ciĩtagwo buramingũ.

Ithe wa Wangarĩ athiaga Naikuru kũruta wĩra. Athiaga kũruta wĩra mũgũnda-inĩ mũnene wa mũndũ wetagwo John Fletcher. Nĩarutire wĩra mũgũnda-inĩ ũcio. O rũciinĩ nĩ akamaga ng'ombe. Mathaa ma thaa inyanya, nĩathiaga kũrĩithia ng'ombe icio cia iria.

Wangarĩ rĩu nĩ mũirĩtu mũnene. Ena mĩaka ĩtandatũ. Wangarĩ ena mĩaka ĩyo ĩtandatũ nĩendete kũrũmĩrĩra ithe o kũrĩa guothe athiaga mũgũnda-inĩ. Nĩoragia ithe ciũria nyingĩ ikonĩĩ mĩmera yothe. Nĩatuaga mahũa na agatwarĩra nyina.

Wangarĩ nĩakinyĩtie ihinda rĩa gũthiĩ cukuru. No mũgũnda ũcio mũnene ndwarĩ na cukuru angĩathire. Akinyia mĩaka mũgwanja, ithe nĩ amacokirie Ihithe mena nyina. Aa mūrũ wa nyina nĩmakenire mũno mamuona rĩngĩ. Ũtukũ ũcio matiakomire. Wangarĩ nĩ amaganĩire tũrũgano tũingĩ tũkonĩĩ Naikuru.

Nĩamerire ũhoru wa mĩmera ĩrĩa onete kuo. Ũhoru wa ng'ombe cia iria, ng'onde na ũngĩ mũingĩ. Nĩendete mũgũnda ũcio. Kwaroka gũkĩa, ithe nĩ acokire Naikuru. Nĩatigire Wangarĩ na nyina Ihithe. Nderitũ na

Wambũgũ nĩmakenire mũno nĩ gũikara mũciĩ na Wangarĩ na nyina rĩngĩ.

Akinyia mĩaka ĩnana, gukawe nĩ atwarire Wangarĩ cukuru wa Ihithe. Nderitũ na Wambũgũ nĩmakenire mũno mwamuona cukuru. Nĩmamuonirie kũu cukuru. Wangarĩ nĩ akenirio nĩ mĩtĩ ĩrĩa onire kũu cukuru.

Wangarĩ akinyia
mĩaka ikũmi na ũmwe
nĩathamĩirio cukuru-inĩ wa
St. Cecilia Intermediate
School itũũra-inĩ rĩa
Mathari. Mwarimũ wake,
Mrs. Mũtahi, nĩagĩire na
kĩeha mũno. Nĩendete
Wangarĩ mũno. Augaga atĩ
Wangarĩ aarĩ kairĩtu koogĩ mũno. No ateithagĩrĩria arutwo arĩa
angĩ. Arĩa maarĩ kĩrathi kĩmwe nĩmarĩire mũno rĩrĩa maiguire
atĩ nĩ oima cukuru wao.

Ona Nderitũ na Wambũgũ nĩmaiguire kĩaeha mũno. Wangarĩ
ndathiaga nao cukuru. Ningĩ Wangarĩ ndarĩ nao mũciĩ rĩngĩ.
Nĩmendaga gũthiĩ kũrĩ we cukuru iyo njerũ mathome hamwe.
No nyina nĩ amerire atĩ St. Cecilia Intermediate School
nĩ cukuru wa airĩtu tu. Ningĩ nĩ amerire atĩ nĩ cukuru wa
gũkomwo.

Wangarĩ rĩu ndabataraga gũthiĩ cukuru na magũrũ o
mũthenya. Ona ningĩ ndarutaga wĩra wa mũgũnda ta ũrĩa
arutaga e mũciĩ. Matiathiaga gũtaha maaĩ Rũĩ rwa Kagumo.
Ningĩ rĩu ndathiaga kuna ngũ. Rĩu wĩra wake warĩ o gũthoma
tu.

Wangarĩ e cukuru nĩ eriragĩria mũno iceera rĩrĩa mathiaga na ithe mũgũnda-inĩ. Nĩ eriragĩria mũno gũthiĩ rũĩ-inĩ. Nĩeriragĩria gũthiĩ kuna ngũ. Hĩndĩ ciothe aHINGA cukuru nĩakenaga mũno gũcemanĩa na aa mũrũ wa nyina, nyina o hamwe na andũ a Ihithe.

Thutha wa mĩaka ĩna, Wangarĩ nĩarĩkirie gĩthomo gĩake St. Cecilia Intermediate School. Nĩwe watongoretie kĩrathi kĩa. Kuuma hau athire cukuru wĩ Lĩmuru wĩtagwo Loreto Girls High School. Nĩathomire na kĩyo na akĩhĩtũka wega mũno.

Wangarĩ nĩwe watongoretie maumĩrĩra ma kĩgeranio bũrũri mũgima. Arutwo, arimũ ona aciari a Cukuru wa Airĩtu wa Loreto mamũkũngũĩire mũthenya mũgima. Andũ othe itũra rĩa Ihithe maragia o ũhoru wa Wangarĩ Muta. Andũ bũrũri mũgima nĩ maiguĩte ngumo ya mũirĩtu wao. Nĩ atũmĩte magĩe na igweta mũno ta ng'ombe ndũi.

Mwaka ũcio warũmĩrĩire Wangarĩ Muta nĩaheirwo mweke wa gũthĩĩ gũthomera Amerika arĩhĩrwo maũndũ mothe. Athire gũthomera kolenji iĩtagwo Mount St. Scholastica College iĩria iĩri itũra-inĩ rĩa Atchison gĩcigo gĩa Kansas. Thutha wa mĩaka iĩna nĩ agĩire ndingirii yake.

Thutha ũcio nĩ athire Yunibacĩtĩ iĩtagwo Pittsburgh kũria agĩire ndingirii ya keerĩ. Nĩ ambĩrĩirie gũthomithia andũ ũhoro wa kũmenyerera rĩera. Hĩndĩ ciothe nĩaririkanagia andũ atĩ thĩ nĩ iĩbataraga mĩtĩ makĩria. Cũwe nĩ amenyete akĩmwĩta Kairĩtu Kendi Mĩtĩ.

Acoka bũrũri-inĩ, nĩandĩkirwo Yunibacĩtĩ ya Nairobi. Nĩ akenagĩrĩra mũno kũruta wĩra na andũ aingĩ ngũrani. Thutha ũcio nĩ acemanirie na Mwangi Mathai na makĩhikania.

Mahinda o magĩthiaga Kairĩtu Kendi Mĩtĩ nĩ gatuĩkire nyina wa mũndũ. Kaana kao ka mbere karĩ kamwana na getirwo Wawerũ. Kaana kao ga keerĩ karĩ kairĩtu na getirwo Wanjĩra. Wawerũ nĩ akenire mũno agĩa mwarĩ wa nyina. Wangarĩ nĩamũkĩrire kana kau kao kairĩtu na gĩkeno kĩnene. Nĩ ahoyaga onako gagatuĩka Kairĩtu Kendi Mĩtĩ.

Kaana kao ga gatatũ na ka mũthia onako karĩ o kairĩtu. Getirwo Muta. Wawerũ na Wanjĩra mationaga toro. Mendaga o gũikara na kairĩtu kao kaana, matiaumaga harĩ ko.

Ihinda rĩrĩ rĩothe nyina ti Wangarĩ no athiũrũrũkaga akĩhandaga mĩtĩ. Nĩambĩrĩirie ũhandi wa mĩtĩ matũũra-inĩ maingĩ. Nĩekagĩra andũ hinya wa kũhanda mĩtĩ. Nĩeraga atumia atĩ nĩgeetha mone ngũ no nginya mahande mĩtĩ.

Wangarĩ nĩ endete ciana ciake. Nĩ endete aa mūrũ wa nyina arĩa eerĩ mũno. Niingĩ nĩmaiguanĩte na aarĩ a nyina na aya maarĩ atatũ. Nĩ athamĩirie aarĩ a nyina Nairobi. Nĩ amahingũrĩire gatuka kanini. Nĩ makenire mũno.

We Wangarĩ athiire na mbere o kũhanda mĩtĩ. Ningĩ nĩ athire na mbere na gĩthomo gĩake. Nĩ agĩire ndingirii yake ya gatatũ. Nĩwe warĩ mĩtumia wa mbere kũgĩa ndingirii ya gatatũ gĩcigo-inĩ kĩa Abirika ya Irathĩro. Ihinda-inĩ rĩu athomithagia Yunibacĩtĩ.

Arutwo othe Yunibacĩtĩ nĩ mamũũĩ. Nĩ amathomithagia maũndũ maingĩ. Nĩ mamwendete mũno. Nĩ ameraga matikũbatara gũkorwo na ndiburoma nĩguo mahote kũmenyerera mĩtĩ. Nĩ amaheaga mĩtĩ mahande kũu Yunibacĩti.

Kairĩtu Kendi Mĩtĩ rĩu nĩgatuĩkire Burobetha. Mũndũ wothe bũrũri-inĩ wa Kenya nĩ amũũĩ. Andũ a Ihithe matingĩehithire rĩngĩ! Andũ othe maragia o ũhoro wa mũirĩtu wao ũgwĩtwo Burobetha Wangarĩ Maathai. Rĩtwa rĩake rĩahunjĩte bũrũri mũgima.

Nĩ ambĩrĩirie ũhandi wa mũtĩ bũrũri mũgima. Nĩonirie atumia kũngania mbegũ cia mũtĩ. Nĩ ameraga atĩ mbegũ iria mahandaga cia mũtĩ nĩ mbegũ cia thayũ. Atumia acio nĩ mambĩrĩirie kũhanda mbegũ cia mũtĩ matũra-inĩ mao.

Hĩndĩ ya mbura nĩ mahandaga mũtĩ mĩgũnda-inĩ yao. Nĩ mahandaga mũtĩ nginya kũrĩa gũtarĩmagwo. Nĩ ũndũ wa ũguo andũ nĩ magĩire ngũ cia kũigana. Nĩ magĩire makara ma kũigana. Maaragia o wega wa Wangarĩ, Burobetha ũrĩa wa mũtĩ.

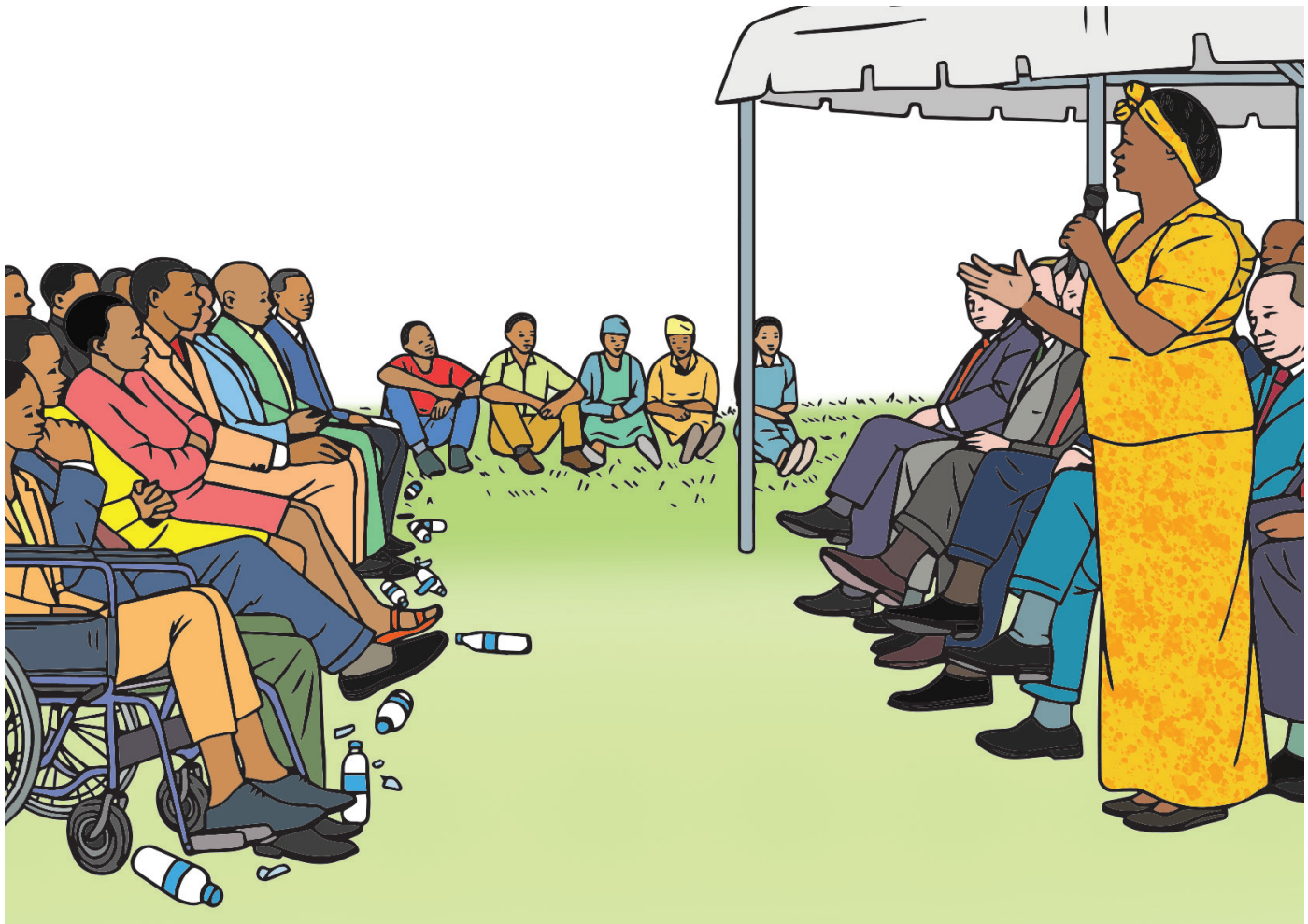
Burobetha Wangarĩ nĩ atũmaga andũ aingĩ mecirie kerĩ mbere ya gũtema mũtĩ. Ndendaga mũtĩ ĩtemwo nĩ ũndũ wa mũako. Endaga kũgĩe thayũ na marĩa matũrigicĩirie. Endaga andũ matũre na thayũ. Nĩacerire mabũrũri maingĩ thĩ ng'ima.

Andũ aingĩ thĩ yothe nĩ maiguire wĩra ũrĩa arutaga. Nĩeraga andũ ũhoru ũkonainie na wĩra wake wa marĩa matũrigicĩirie. Nĩ athomithanagia kũndũ kũingĩ. Nĩandĩkire mabuku maingĩ. Andũ a Tetũ nĩ mamũthurire amatetere mbunge.

Nĩ atuĩkire Mĩnĩthita wa Marĩa Matũrigicĩirie na Ũtonga wa Kĩndũire. Ona kwĩ hĩndĩ endaga gũtuĩka Mũtongoria wa bũrũri wa Kenya. Kwĩ andũ mamũnyitire mbaru. Rũri rwake rwarĩ mũtĩ wa mũgaa. Nĩ Kairĩtu Kendi Mĩtĩ karĩa kendaga gũtuĩka mũtongoria wa bũrũri.

Kairĩtu Kendi Mĩtĩ nĩ kaheirwo ngerenwa nyingĩ. Andũ nĩmakeneire wĩra wake wa marĩa matũrigicĩirie na thayũ. Endaga ithuothe tũrigicĩrio nĩ maũndũ matarĩ wathe. Mũthenya ũmwe Burobetha Wangarĩ nĩ athomithanagia e kũndũ kĩharo. Mũthenya ũcio kwarĩ na riũa inene mũno. Ageni nĩmaheirwo maaĩ me mĩcuba-inĩ. Rĩrĩa arũgamire kwaria nĩ amakirie ageni othe.

“Tarora harĩa karatathi karĩa kauma ngunĩko-inĩ ya maaĩ maku karĩ,” nĩ amoririe.

“Ndĩrona tuothe tũteyangĩtwo harĩa mũikarĩte, nĩ ma?” Burobetha Wangarĩ nĩ amoririe.

Ageni nĩ maconokire mũno. O ũmwe wao nĩ oire karatathi na mũcuba wake iria mareketie kũu thĩ.

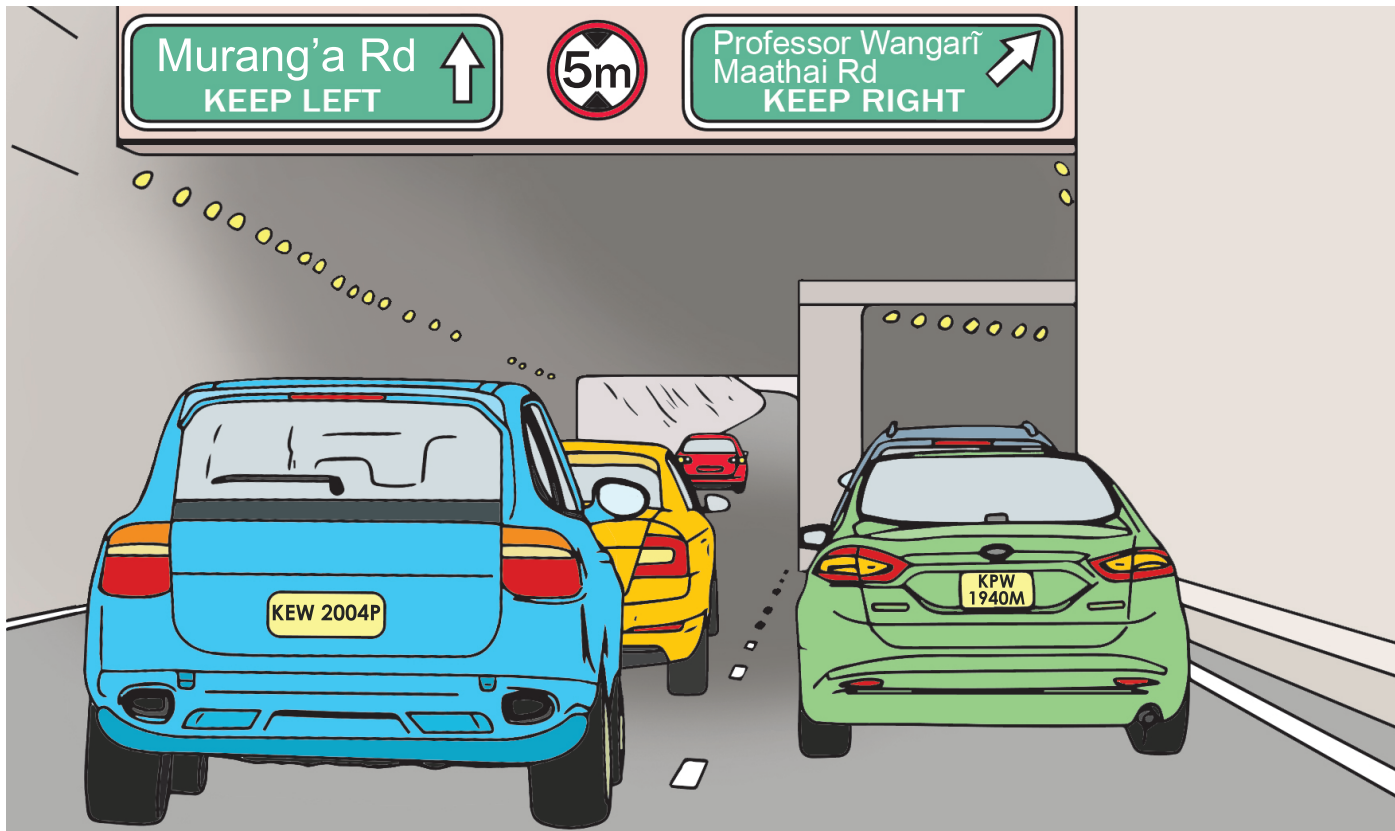

Ihinda rĩrĩa rĩega makĩria rĩa Kairĩtu Kendi Mĩtĩ rĩarĩ o njĩra. Ihinda rĩu rĩakinyire mwaka wa 2004 rĩrĩa Burobetha Wangarĩ Muta Maathai ahootire ngerenwa nene ya thĩ ng'ima ĩtagwo Nobel Peace Prize. Amũrirwo nĩ ũndũ wa gũkorwo atongoretie mbaara ya kũgitĩra marĩa matũrigicĩirie na thayũ. Nĩwe warĩ mũtumia wa mbere kuuma gĩtarũ kĩa Afrika kũhoota ngerenwa ĩyo ĩrĩ igweta. Nĩ akenire mũno.

Andũ othe a Kenya nĩ makũngũĩire nake. Afrika nĩ yamũkũngũĩire. Ataongoria aingĩ kuma mabũrũri matiganĩte nĩ mamũtũmĩire ndũmĩrĩri cia wendi mwega nĩ ũndũ wa ũhootani wake. Ndatigĩire hau. Athire o na mbere gũkinyĩrĩria andũ mahande mĩtĩ.

Burobetha Wangarĩ Maathai nĩ endete kũheana karũgano ga kanyoni kanini kahonokirie mũtitũ mũgima kuuma ũgwatinĩ wa mwaki. Ningĩ nĩgateithĩrĩrie kũhanda mũtĩ mũingĩ. Warĩ mũthenya wa kĩaha mũno rĩrĩa Burobetha Wangarĩ Maathai ahurũkire. Arĩ na ũkũrũ wa mũaka 71. Ithandũkũ rĩa mwĩrĩ wake rĩathondeketwo na mahuti ma iria na ndigi cia irura. Wendi wake warĩ atĩ ndagathondekerwo ithandũkũ riumanĩte na mũtĩ mũteme. Ithandũkũ rĩu rĩahumbĩrĩtwo na bendera ya bũrũri wa Kenya.

Ūmwe wa arata ake augire atĩ, “Ona angĩkorwo gũtirĩ mũndũ ona ũmwe ũgũkumia mũtumia ũyũ njorua kuuma Afrika, mũtĩ nĩ ĩkũmũhũrĩra rũhĩ.”

Kũrĩ andũ maugaga atĩ hĩndĩ ya mathiko make he mũtĩ warĩire mwena wa Nyĩrĩ! Kuma gũkua gwake kwĩ maũndũ maingĩ mũno mekĩtwo ma kũmũtuga mũena mũingĩ ya thĩ. Gũkũ Kenya barabara ĩmwe ĩhũthĩkaga mũno nĩyagarũrirwo rĩtwo rĩayo kuuma Forest Road na ĩgĩtanio nake, Professor Wangarĩ Maathai Road.

